

Sonja Gaćina Škalamera

Hrvatski školski muzej, Zagreb

UDK 37.014.5(497.5)“1874“
37(497.5)“1874“

Primljeno: 18. 12. 2014.

Prihvaćeno: 22. 12. 2014.

Stručni članak

ZAKON O PUČKIM ŠKOLAMA I PREPARANDIJAMA U KRALJEVINAMA HRVATSKOJ I SLAVONIJI IZ 1874. GODINE

Sto četrdeseta obljetnica hrvatskoga zakona o obveznom obrazovanju

Sažetak

Druga polovina 19. stoljeća razdoblje je reforme i razvoja modernoga javnoga školskog sustava u Hrvatskoj. U skladu s liberalnim i demokratskim idejama građanskoga društva, glavna su načela prosvjetne politike jednakost svih u obrazovanju, opismenjivanje stanovništva, državna uprava i stručni nadzor nad školama, normiranje obrazovnih i odgojnih sadržaja, osposobljavanje učitelja, normiranje i zakonska regulativa školskoga sustava, crkvena nadležnost u vjerskim sadržajima. Zakon o pučkim školama i preparandijama iz 1874. prvi je hrvatski školski zakon o obveznom obrazovanju, hrvatski je postao nastavni jezik, normirani su nastavni predmeti u pučkim školama, prava i dužnosti učitelja, nadležnih upravnih tijela i Crkve. Zakon je imao zagovornike i protivnike, ali je razvoj državnoga i stručnoga školskog sustava bio nezaustavljiv, a Zakonom je postavljena osnova za razvoj modernoga nacionalnoga školskog sustava pučkih/ osnovnih i učiteljskih škola u Hrvatskoj.

U povodu 140. obljetnice objavljujemo cjeloviti tekst Zakona o pučkim školama i preparandijama iz 1874. godine.

Ključne riječi: Zakon o pučkim školama i preparandijama (1874.)
povijest školstva, Hrvatska

Prosvjeta kraljevina Hrvatske i Slavonije nužno se morala modernizirati u sklopu općih modernizacijskih procesa gospodarstva, države i društva tijekom druge polovine 19. stoljeća. Preduvjet uspješna provođenja proklamiranih ideja o opismenjivanju i općoj demokratizaciji obrazovanja te diferencijaciji državnoga obrazovnog sustava bilo je zakonodavno normiranje i organizacija školskoga sustava, osobito škola osnovnoga obrazovanja, osposobljavanje učitelja i izgradnja škola. Pitanja ustroja pučkih/narodnih škola, uprave i nadzora, nastavnih sadržaja, prava i obveza učitelja aktualizirana su od sredine 19. stoljeća na području hrvatskih zemalja kontinuirano i na različite načine – donošenjem zakonskih propisa i nacrtu zakona, saborskim raspravama o školskim pitanjima, podnescima koje su učiteljske udruge, učiteljske skupštine i pojedinci upućivali Zemaljskoj vladi. Razdoblje apsolutizma i neriješenih političkih odnosa onemogućivala su donošenje pravnih normativa i provođenje reformi. Sklapanjem Austro-ugarske nagodbe 1867. i Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868., kojom su bogoštovlje i nastava postali autonomno pitanje Hrvatske, stvorene su okolnosti za sustavno uređenje hrvatskoga državnoga školskog sustava.

Razdoblje banovanja *bana pučanina* Ivana Mažuranića (1873. – 1880.) vrijeme je unapređenja, modernizacije i reformi javne uprave, pravosuđa, školstva i zdravstva.¹ Glavni je cilj bio omogućiti moderan razvoj države i društva na svim područjima autonomne nadležnosti. Godinu dana nakon Mažuranićeva stupanja na bansku čast Sabor je 14. listopada 1874. izglasao, uz veliko zalaganje samog bana, *Zakon o pučkim školama i preparandijama*.

Zakon je nakon izglasavanja objavljen 4. studenoga 1874. u 20. broju *Sbornika zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku u Slavoniju*, a zatim je iste godine, kao službeno izdanje, samostalno otisnut u Narodnoj tiskari dra. Ljudevita Gaja. Po istom su principu, ali u Tiskari Narodnih novina, tijekom 1875. objavljene i naredbe proizašle iz Zakona. Analize, rasprave i reakcije na Zakon u cjelini i pojedine odredbe bile su brojne, u stručnim časopisima i dnevnim novinama krajem 1874. i sljedećih godina², a ponovno su aktualizirane nakon sjedinjenja Vojne granice s Banskom Hrvatskom i prilikom donošenja novoga školskog zakona 1888. godine.³

U historiografskoj je literaturi prvi povijesni prikaz priprema, rasprava i donošenja Zakona, kao i cjeloviti tekst, objavio Antun Cuvaj u *Građi za povijest školstva* (Cuvaj, 1910 i 1911). Brojne su povijesne studije i stručno-znanstveni radovi o hrvatskom

1 Temeljno obilježje bilo je razdvajanje uprave od sudstva, modernizacija školstva, visokoga školstva i zdravstva. U prve dvije godine proglašeno je nekoliko ključnih zakona kojima su provedene reforme u duhu građanskoga liberalizma: Zakon od 10. siječnja 1874. (o kraljevskom sudu), zakonske osnove o pravu sastajanja i slobodi tiska, Zakon o pučkim školama i preparandijama (14. listopada 1874.) i Zakon o ustroju političke uprave (15. studenoga 1874.). Sveučilište u Zagrebu svečano je otvoreno 19. listopada 1874. godine.

2 Napisu su objavljeni tijekom 1874. i 1875. u stručnim časopisima *Napretku* i *Školskom prijatelju* te u dnevnim novinama *Obzoru* i *Narodnim novinama*. Seriju članaka objavio je Stjepan Basariček (Basariček, 1875).

3 Kritičko izdanje, analizu i usporedbu dvaju zakona dao je Stjepan Hartmann (Hartmann, 1893).

školstvu 19. stoljeća u kojima su nezaobilazna citiranja i tumačenja odredbi Zakona iz 1874. godine⁴.

U povodu 140. obljetnice proglašenja *Zakona od 14. listopada 1874. ob ustroju pučkih škola i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji* objavljujemo njegov prijepis.

1. Prijedlozi zakonskih osnova, rasprave i donošenje novog školskog zakona

Druga polovina 19. stoljeća razdoblje je unapređenja državnoga školskog sustava početnih/pučkih škola utemeljenog u vrijeme prosvijećenoga apsolutizma, u drugoj polovini 18. stoljeća. Ugarska je novi školski zakon proglasila 1868., a Austrija godinu poslije. Temeljna su načela bila daljnja sekularizacija školskoga sustava te stručni i državni nadzor nad školama.

U kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji pučke su škole od 1845. bile organizirane na temelju zakona *Systema scholarum elementarium*. Tijekom šezdesetih i početkom sedamdesetih godina 19. stoljeća bilo je više inicijativa, podnesaka i prijedloga zakonske regulative o obveznom obrazovanju i preustroju pučkih/narodnih škola. Prijedlozi, koje su inicirali sama vlada, Sabor, učitelji i učiteljske udruge, izazivali su rasprave i reakcije na saborskim sjednicama, među učiteljima i u dnevnom tisku.⁵ Tri su glavne inicijative iz 1860-ih.

Godine 1861. učiteljski zborovi Zagrebačke preparandije i zagrebačkih glavnih gradskih škola podnijeli su Saboru peticiju *Školski sustav za narodne početne učione i učiteljišta u trojednoj kraljevini Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji* (Cuvaj, 1910, 7).

Vodeći predstavnici prve učiteljske udruge, Učiteljske zadruge, podnijeli su Saboru 1865. *Ustav pučke škole u Trojednoj kraljevini*.⁶

U okviru izabranoga saborskoga školskog odbora 1869. sastavljena je *Osnova za pučke škole*, poznata kao *Vukovićeve osnova*, nazvana prema glavnom sastavljaču, kanoniku Stjepanu Vukoviću.

Godine 1870. Školski odsjek Zemaljske vlade sastavio je *Zakonsku osnovu o ustrojstvu narodnih škola*. Tri godine poslije, nakon imenovanja bana Mažuranića, Zemaljska je vlada sastavila novu zakonsku osnovu, koja je poslužila kao osnova za novi školski zakon.

O prijedlogu zakonskih odredbi raspravljala je i Hrvatska učiteljska skupština koja se održala u Petrinji od 25. do 27. kolovoza 1874. i uputila predstavke banu, Saboru i Vojnom zapovjedništvu. Prijedlozi su se odnosili na učiteljišta i obrazovanje učitelja, građanske škole i disciplinu.

4 Od radova u kojima je analiziran i opisan Zakon iz 1874. izdvajamo: Franković, 1958, 126-128, 161-169; Raguž, 2010, 87-98; Župan, 2002, 277-292.

5 *Narodne novine, Obzor*.

6 Osnovu su Saboru podnijeli zagrebački učitelji Skender Fabković, Ivan Filipović, Antun Irgolić, Vjenceslav Mařík, Ljudevit Modec, Josip Posavec, Ivan Šah i Ferdo Vuksanović, istaknuto je u tiskanoj brošuri iz 1869. godine.

Prijeporna pitanja u kojima su se predložene osnove razlikovale bila su: uprava škola (država ili Crkva), učitelji kao javni činovnici, financiranje škola, plaće i mirovine učitelja.

Na inicijativu bana Mažuranića, polazeći od postojećih prijedloga, u vladinu Odjelu za bogoslužje i nastavu sastavljena je nova zakonska osnova (sastavili su je Pavle Muhić i Janko Jurković) i održana konferencija kojom je predsjedao ban⁷ (Cuvaj, 1911, 362-363). Uz kraljevu predsankciju, prijedlog je u kolovozu 1874. predan Saboru na raspravu. Saborska je rasprava odražavala stvarno stanje podijeljenosti između zagovornika državne uprave i nadzora (sekularizacije) školskoga sustava i zagovornika crkvene uprave u školskom sustavu (Cuvaj, 1911, 381-434; Franković, 1958, 162-163). Glavni argumenti zagovornika državnoga nadzora bili su sljedeći: jednaka dostupnost pučke škole svim građanima, bez obzira na vjeru, nastava vjeronauka u nadležnosti Crkve, pučke škole ne gube vjerski odgoj, ali je potrebno razgraničiti nadležnosti, suradnja svjetovnoga i duhovnoga/vjerskoga. Zagovornici konfesionalnih škola, crkvene uprave i nadzora isticali su važnost vjere i vjerskoga učenja u svim predmetima, pogubnost određenih učenja (npr. Darwinove teorije), zasluge Crkve, neslaganje s pretjeranim liberalizmom, nužnost crkvene kontrole školskih knjiga. Zakon je usvojen na saborskoj sjednici 14. listopada 1874. godine.

Na temelju Zakona propisani su daljnji propisi i uredbe kojima je detaljnije uređen svaki od pojedinih dijelova školskoga sustava. Tako je Zemaljska vlada već sljedeće godine (1875.) za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju propisala: *Školski i nastavni red za pučke učione*, *Ustrojni statut za preparandije*, *Naredbu ob upravi pučkih školah*, *Naredbu kojom se izdaju naukovne osnove za obće pučke i građanske škole*, *Propis o namještanju učiteljskog osoblja na pučkih školah*, *Naredbu o polazku škole*, *Propis ob izpitih za učiteljsku službu na građanskih školah*, *Propis ob opetovnoj obuci pri obćih pučkih školah*⁸.

2. Zakon od 14. listopada 1874. ob ustroju pučkih školah i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji

Zakon je temeljni pravni akt kojim je propisan ustroj školskoga sustava pučkih i učiteljskih škola, uprava i nadzor, nastava, prava i obveze učenika, roditelja i učitelja za područje kraljevina Hrvatske i Slavonije. Njime nije bila obuhvaćena Vojna granica.

Zakon sadrži 195 paragrafa strukturiranih u devet glava. Glavne su odredbe: obvezni polazak pučke škole, nastavni jezik je hrvatski, uprava i nadzor nad školama su

7 Konferencija je održana u travnju 1874. godine. Predsjedao je ban Mažuranić, a sudjelovali su P. Muhić, J. Jurković (iz Odjela za bogoštovlje i nastavu), školski nadzornici iz Vojne granice Živko Vukasović i Andrija Knežević, školski nadzornik Adolf Veber, ravnatelj gimnazije u Zagrebu F. Petračić, profesor realne gimnazije Ivan Stožir, ravnatelj zagrebačkih pučkih škola Franjo Klaić i učitelj Ivan Filipović (Cuvaj, 1911, 363; Franković, 1958, 161).

8 Nazivi naredbi su citirani, bez jezičnih intervencija, skraćeni za dio "u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji" da bi se izbjeglo ponavljanje.

državni, normiranje obrazovanja učitelja. Kako u nastavku slijedi cjeloviti tekst Zakona, u daljnjem tekstu donosimo glavne odredbe o pojedinim pitanjima.

2.1. Opće pučke škole

Pučka škola odgaja djecu religiozno i moralno (*ćudoredno*), razvija ih psihički i tjelesno, obrazuje općim znanjem i umijećima potrebnim za građanski život.

Pučke škole su opće pučke škole i građanske škole. S općim pučkim školama spojene su opetovnice, a po potrebi mogu biti i strukovni tečajevi. Pučke škole mogu biti javne i privatne, konfesionalne škole mogu imati pravo javnosti ako ispunjavaju zakonske uvjete. Vlasnici tvornica, većih obrtničkih radionica, pustara moraju osigurati podučavanje djece.

Javne opće pučke škole uzdržava školska općina, za održavanje škole i učiteljske plaće moraju se utemeljiti školska blagajna i školska zaklada. Njima upravlja školski odbor po napatku vlade, a školu mogu financirati i korporacije, zaklade i privatne osobe. Ne plaća se školarina.

Opća pučka škola traje četiri godine, tako da ima četiri razreda, sa jednim do četiri učitelja. Jedan učitelj predaje do 80 učenika, u školama s više od 80 učenika (do 160) trebaju biti dva učitelja, u školama s više od 160 učenika treba zaposliti tri ili četiri učitelja.

Jedan razred može imati do 80 učenika, ako ih je više, treba osnovati paralelni razred.

Minimalan broj djece za osnutak pučke škole je 40. Ako nema toliko školaraca, djeca trebaju polaziti školu u najbližem mjestu. Više mjesta može činiti teritorij jedne školske općine. Svi gradovi i mjesta sa 3000 stanovnika moraju imati opću pučku školu sa četiri učitelja. U općinama s više škola treba odrediti teritorij školske općine.

Nacrte za izgradnju školske zgrade mora odobriti Zemaljska vlada. Svaka škola treba imati školski vrt, igralište (*gombalište*) i zdenac te prikladan stan za učitelja.

Upravu i propisane nadležnosti nad pučkom školom imaju nadležna općina, županija, država i Crkva.

Općinski školski odbor upravlja općinskom školskom blagajnom i školskom zakladom i brine se za materijalno stanje škole, redoviti polazak škole, suradnju s roditeljima, imenovanje i rad učitelja (ne za stručni rad – to je u nadležnosti županijskoga školskog nadzornika).

Županijski školski nadzornici, koje imenuje Zemaljska vlada, na dodijeljenom području nadziru rad i stanje javnih i privatnih pučkih škola, obveze i stručan rad učitelja, provedbu zakonskih propisa, rad općinskoga školskog odbora, rješavaju razmirice između učitelja i općinskoga školskog odbora, predsjedaju učiteljskim sastancima. Dužni su pregledati škole barem jednom godišnje.

Županijski školski odbor nadzire materijalno i disciplinarno stanje pučkih škola, o čemu izvještava županijsku skupštinu, potvrđuje školske račune općinskih školskih odbora, prva je instanca za disciplinarna pitanja.

U slobodnim kraljevskim gradovima imenuje se gradski školski odbor, nadležnost je jednaka kao općinskim i županijskim školskim odborima.

Zemaljska vlada upravlja, ima nadležni odjel (*strukovni organ*) i Zemaljski školski odbor. Ona rješava pedagoška i didaktička te disciplinarna pitanja, propisuje nastavne planove i programe (*naučne osnove*) i udžbenike. Ima vrhovni nadzor nad svim pučkim školama i rješava školska pitanja.

Crkva organizira i vodi nastavu vjeronauka (*obuku nauka vjere*), nastavni program i knjige. U građanskim i pučkim školama vjeronauk predaju namješteni katehete ili župnici i njihovi duhovni pomoćnici. Katehete imaju plaću i mirovinu kao učitelji, imenuje ih Zemaljska vlada na prijedlog duhovnoga stola. Crkva dostavlja Zemaljskoj vladi propise o nastavi vjeronauka i vjerskim dužnostima, koje vlada, u skladu s postojećim zakonima, dostavlja ravnateljima pučkih škola.

2.2. Učenici i roditelji

Polazjenje opće pučke škole obvezno je s navršenom sedmom godinom, a sposobnost za polazjenje počinje s navršenom šestom godinom. Obveza traje pet godina, bez opetovnice. Roditelji (i skrbnici) dužni su redovito slati djecu u školu. U slučaju nepoštovanja te odredbe mogu biti kažnjeni novčano, zatvorom ili oduzimanjem prava na skrb. Zbog zdravstvenih razloga djeca mogu biti privremeno ili trajno oslobođena pohađanja škole. Školarina se ne plaća.

Javne pučke škole mogu polaziti djeca bez obzira na vjeru.

Učenici koji su podučavani privatno (kod kuće ili u privatnom zavodu) moraju položiti godišnji ispit u javnoj pučkoj školi.

2.3. Učitelji

Učitelji su javni činovnici, definitivne učitelje imenuje Zemaljska vlada, a namještene učitelje (suplente) županijski školski nadzornik. Definitivnim učiteljem u pučkoj školi može biti imenovan kandidat koji ima završenu javnu preparandiju u Austro-Ugarskoj i položen učiteljski ispit te je nekažnjavan (*kazneno i čudoredno neporočan*). Stranac kojem hrvatski nije materinji jezik mora polagati ispit iz hrvatskoga jezika (ili drugog jezika koji je nastavni).

Učitelji moraju biti vjere kao i učenici, u vjerski miješanim školama učitelj mora biti vjere kojoj pripada većina učenika, a ako škola ima dva ili više učitelja, jedan mora biti vjere kojoj pripada četvrtina stanovništva školske općine.

Učiteljice (i podučiteljice) mogu podučavati u 1. i 2. razredu muških i obospolnih pučkih škola.

Tjedna učiteljska satnica je 30 sati. Učitelji pučke škole u opetovnici predaju besplatno. Učitelji ne smiju obnašati ni jednu drugu službu, osim orguljanja i pjevanja u crkvi.

Plaće učitelja pučkih škola podijeljene su u četiri platna razreda s godišnjom plaćom u rasponu od 350 do 700 forinti. Najmanja godišnja plaća učitelja u građanskoj školi je 700 forinti, a u preparandiji 900 forinti. Učiteljice su izjednačene s učiteljima za sve pristojbe. Za svakih pet godina neprekinute službe plaća se povećava za 10% iznosa kategorije škole. Predviđena je bila i mogućnost isplate dijela učiteljske plaće u robi (*beriva u naravi*), što je regulirano po prosječnim trgovačkim cijenama zadnjih deset godina.

Uz plaću, učitelji imaju pravo na besplatan stan (školski ili dodatak za stanarinu), drva za grijanje i, prema mogućnostima, vrt.

Učitelji se stručno usavršavaju koristeći stručnu literaturu (knjige i školski časopisi), na učiteljskim sastancima i *produžnim učevnim tečajevima*. Godišnje učiteljske sastanke, na području kotara, organizira županijski školski nadzornik.

Učitelji koji ne obavljaju službene dužnosti bit će kažnjeni, ovisno o prijestupu, opomenom, ukorom, novčanom kaznom, premještajem ili potpunim otpustom iz službe. Zakon propisuje tko i kako izdaje kaznu. Najteža kazna otpusta iz službe predviđena je ako učitelj ozlijedi dijete, naruši mu zdravlje, povrijedi vjerozakon i moral (*ćudoređe, za pokušaj zavođenja djece ili navođenja na nećudorednost*).

Definitivno namješteni učitelji imaju pravo na mirovinu, stječu ga nakon deset godina službe, a potpunu mirovinu dobivaju nakon 30 godina službe. Reguliran je način obračuna i isplata mirovina te osnivanje mirovinske zaklade. Jedan od planiranih prihoda za mirovinsku zakladu je i pristojba od 50 forinti koju moraju uplatiti pučki učitelji kada se žene.

2.4. Nastava/poduka

Podučavanje dječaka i djevojčica, prema mogućnostima, treba biti odvojeno.

Nastavni jezik u pučkim školama je hrvatski. U javnim školama koje uzdržava stanovništvo koje govori drugi jezik nastava je na materinjem jeziku, a hrvatski je obvezan predmet ili može biti hrvatski jezik nastavni, a materinji obvezan nastavni predmet.

Škola mora biti opremljena nastavnim pomagalicama. Udžbenici (*školske knjige*) jednaki su u svim pučkim školama i ne smiju se upotrebljavati drugi, propisuje ih Zemaljska vlada (vjerske knjige propisuje na prijedlog Crkve).

Tjedna satnica je 20 do 25 sati, bez gimnastike, pjevanja i praktičnih vježbi. Nenaestavni dani su nedjelja, četvrtak i blagdani. Školski praznici traju dva mjeseca.

Nastavni predmeti u pučkoj školi su: *nauk vjere, materinski jezik, računstvo, zemljopis, povjest, fizika, prirodopis, krasopis, geometričko oblikoslovje, pjevanje, gimnastika, praktične upute u najvažnije struke gospodarstva, za žensku djecu i ženska ručna djela i uputa u kućanstvo*.

Na kraju polugodišta održavaju se javni ispiti.

Opetovnica traje dvije godine, moraju je polaziti djeca koja nakon završene opće pučke škole ne nastavljaju školovanje u višim školama. Traje dva puta tjedno po dva sata (bez vjeronauka).

2.5. Građanske škole

Građanske škole traju tri godine, mogu ih polaziti učenici nakon završene pučke škole (kao više razrede pučke škole), imaju usmjerenja za obrt, trgovinu i *umno gospodarstvo*.

Nastavni predmeti su: *nauk vjere, hrvatski jezik, njemački (talijanski u Primorju), zemljopis i povjest s osobitim obzirom na domovinu i ustav, prirodopis, prirodoslovje, računstvo, geometrija i geometričko risanje, gospodarstvo i obrtoslovje (za žensku djecu kućanstvo i ženska ručna djela), prostoručno risanje, krasopis, gimnastika*.

2.6. Preparandije / učiteljske škole

Preparandije su ustanove u kojima se osposobljavaju učitelji pučkih škola, traju tri godine. Upisuju se mladići i djevojke s navršениh 15 godina i završenom građanskom školom ili nižom gimnazijom ili malom realkom te položenim prijavnim ispitom.

U jednom razredu ne smije biti više od 40 učenika.

Nastavni predmeti su: *nauk vjere, pedagogika i didaktika s poviješću i pomoćnim naukama, hrvatski jezik i povijest književnosti, njemački jezik, zemljopis i povijest s osobitim obzirom na domovinu i ustav, prirodopis, prirodoslovje, matematika, gospodarstvo i obrtoslovje* (u ženskoj preparandiji *kućanstvo i ženska ručna djela*), *krasopis, geometričko i prostoručno risanje, pjevanje, guslanje i orguljanje, gimnastika*. Gdje je moguće, preparandisti i preparandistice trebaju biti osposobljeni i za obuku slijepih i gluhoonijemih.

Na kraju godine polažu se godišnji ispiti i dobiva godišnja svjedodžba. Na kraju treće godine polaže se strogi ispit (*učiteljski ispit*), teoretski i praktični dio, pred povjerenstvom iz svih nastavnih predmeta i dobiva svjedodžba o osposobljenosti za učiteljsku službu (*učiteljska svjedodžba*). Učiteljski se ispit može ponoviti samo jednom. Za učitelja u građanskim školama polaže se zaseban ispit pred ispitnim povjerenstvom.

Uz svaku preparandiju mora biti opća pučka škola i školska radionica, uz mušku dovoljno velik vrt i gombalište, a uz žensku dječji vrtić (*zabavljalište*).

Učitelje preparandija – ravnatelja, dva do četiri glavna učitelja, učitelja vjere i pomoćne učitelje (učiteljice) – imenuje Zemaljska vlada.

2.7. Privatne pučke škole

Osnivanje privatnih pučkih škola i učeničkih domova dopušteno je uz uvjet da ispunjavaju sve zakonom propisane odredbe kao i javne škole. Privatne škole moraju biti vjerski određene, u slučaju primitka učenika druge vjere potrebna je dozvola Zemaljske vlade. Dozvolu za otvaranje i rad, nadzor i odluku o eventualnoj zabrani rada donosi Zemaljska vlada. Privatne škole mogu dobiti pravo javnosti nakon tri godine uspješna rada. Roditelji učenika koji polaze privatnu školu obvezni su plaćati doprinos za javne škole.

3. Zaključak

Druga polovina 19. stoljeća razdoblje je reforme i razvoja modernoga javnoga školskog sustava u Hrvatskoj. U složenim procesima modernizacije ukupnog gospodarstva, države i građanskoga društva jedan od ključnih procesa bila je i demokratizacija i diferencijacija javnoga, državnoga obrazovnog sustava.

U skladu s liberalnim i demokratskim idejama građanskoga društva, glavna načela prosvjetne politike su jednakost svih u obrazovanju, opismenjivanje stanovništva, državna uprava i stručni nadzor nad školama, normiranje obrazovnih i odgojnih sadržaja, osposobljavanja učitelja, normiranje i zakonska regulativa školskoga sustava, crkvena nadležnost u vjerskim sadržajima.

Zakon o pučkim školama i preparandijama iz 1874. prvi je hrvatski školski zakon o obveznom obrazovanju, hrvatski jezik postao je nastavni jezik, normirani su nastavni predmeti u pučkim školama, prava i dužnosti učitelja i nadležnih upravnih tijela i Crkve. Zakon je imao zagovornike i protivnike, ali je razvoj državnoga i stručnoga školskog sustava bio nezaustavljiv. Nizom daljnjih propisa i naredbi propisani su i uređeni pojedini dijelovi pučkoga školstva.

Nakon ujedinjenja Vojne granice s Bansom Hrvatskom (1881.) nametnula se potreba donošenja novoga školskog zakona. Školski zakon iz 1888. detaljnije je definirao i propisao pojedine stavke, ali nije promijenio uspostavljeni sustav pučkih škola.

Zakonom o pučkim školama i preparandijama iz 1874. postavljena je osnova za razvoj modernoga nacionalnoga školskog sustava pučkih/osnovnih i učiteljskih škola u Hrvatskoj.

IZVORI

1. *Ustav pučke škole u Trojednoj kraljevini* (1869). Zagreb.
2. *Zakon od 14. listopada 1874. ob uređenju pučke nastave i obrazovanja pučkih učitelja u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji* (1874). Zagreb: Naklada Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu.
3. *Zakonska osnova o ustrojstvu narodnih školah* (1871). Zagreb: Preštampano iz *Sloge*.

LITERATURA

1. *II. obća hrvatska učiteljska skupština u Petrinji 25., 26. i 27. kolovoza 1874.* (1874). Zagreb: Centralni odbor obćih hrvatskih učiteljskih skupština.
2. Basariček, S. (1875). Naš novi zakon za pučke škole. *Napredak*, 16 (4-7), str. 49-51, 65-67, 81-83.
3. Cuvaj, A. (1910). *Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije : Od najstarijih vremena do danas*. Sv. V. Zagreb: Naklada Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu. Dostupno na: <http://library.foi.hr/metelgrad/> (5. 12. 2014.).
4. Cuvaj, A. (1911). *Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije : Od najstarijih vremena do danas*. Sv. VI. Zagreb: Naklada Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu. Dostupno na: <http://library.foi.hr/metelgrad/> (5. 12. 2014.).
5. Čepulo, D. (2001). Izgradnja hrvatske moderne uprave i javnih službi 1874. – 1876. U: *Hrvatska javna uprava*. 3 (1), 1, str. 85-126. Dostupno na: <https://www.pravo.unizg.hr/> (5. 12. 2014.).
6. Franković D., ur. (1958). *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
7. Gross, M. (1985). *Počeci moderne Hrvatske: neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj: 1850 – 1860*. Zagreb: Globus – Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Odjel za hrvatsku povijest.
8. Gross, M. i Szabo, A. (1992). *Prema hrvatskom građanskom društvu: društveni razvoj u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća*. Zagreb: Globus.
9. Hartmann, S. (1893). *Školski zakon od 14. listopada 1874. i 31. listopada 1888. ili Školsko pitanje u nas*. Zagreb: Troškom piščevim.

10. Ogrizović, M. (1971). Školski zakon od godine 1874. i njegovo značenje za hrvatsku pučku prosvjetu. *Pedagoški rad*, XXVI (9-10), str. 450-457.
11. Raguž, M. (2010). Zakon od 14. listopada 1874. ob ustroju pučkih škola i preparandija za pučko učiteljstvo u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. *Senjski zbornik*, (37), str. 87-98. Dostupno na: hrcak.srce.hr/ (7. 12. 2014.)
12. *Revizija školskog zakona od 14. listopada 1874.* (1883). Preštampano iz "Napredka", Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
13. Szabo, A. (2009). Razvoj osnovnog i srednjeg školstva od kraja XVIII. do početka XX. stoljeća. U: Bratulić, J. i sur., ur. *Hrvatska i Europa: Kultura, znanost i umjetnost*. Sv. IV. Moderna hrvatska kultura od preporoda do moderne (XIX. stoljeće). Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, str. 223-231.
14. *Školski prijatelj : Časopis za promicanje pučkoga školstva* (1875), VIII (1-4).
15. Župan, D. (2002). Utjecaji Mažuranićeve reforme školstva na pučko školstvo u Slavoniji (1875. – 1885.). *Scrinia Slavonica*, 2, str. 277-292. Dostupno na: hrcak.srce.hr/ (7. 12. 2014)

Sonja Gaćina Škalamera, Zagreb

THE 1874 ACT ON PRIMARY SCHOOLS AND PREPARATORY SCHOOLS IN THE KINGDOMS OF CROATIA AND SLAVONIA

140th anniversary of the Croatian compulsory education act

Summary

The second half of the 19th century was a period of reforms and development of a modern public school system in Croatia. According to the liberal and democratic ideas of civil society, the main principles of educational policy are equality of all persons in education, providing literacy to citizens, public administration and professional supervision of schools, standardizing educational materials, educating teachers, standardizing and regulating the school system, and clerical responsibility for religious materials. The 1874 Act on Primary Schools and Preparatory Schools was the first Croatian compulsory education act under which the Croatian language became the teaching language, and the courses in primary schools and the rights and duties of teachers and the relevant administrative authorities and the church were standardized. The Act had its advocates and opponents, but the process of developing a professional state-run school system was unstoppable. The 1874 Act on Primary Schools and Preparatory Schools set a basis for the development of a modern national school system of primary and teacher schools in Croatia.

On the occasion of the 140th anniversary, we are publishing the full text of the 1874 Act on Primary Schools and Preparatory Schools.

Key words: Act on Primary Schools and Preparatory Schools (1874)
history of schooling, Croatia

ZAKON od 14. listopada 1874.
ob ustroju pučkih škola i preparandijah
za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji⁹

MI FRANJO JOSIP PRVI. po milosti božjoj cesar Austrijanski; kralj Česki itd. i apostolski kralj kraljevinah Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije potvrđujemo predloženi Nam u osnovi po hrvatsko-slavonsko-dalmatinskomu saboru

Zakon

ob ustroju pučkih škola i preparandijah za pučko učiteljstvo
u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

GLAVA PRVA.

Obćenite ustanove.

§ 1.

Pučkoj je školi zadaćom, da djecu religiozno i ćudoredno odgaja, duševne im i tjelesne sile razvija, te ih u potrebitom za građanski život obćem znanju i umienju podučava.

§ 2.

Pučke škole diele se na obće pučke i građanske škole.

S obćimi pučkimi školami spojene su opetovnice.

S obćimi pučkimi školami mogu prema mjestnim potrebam biti spojeni i strukovni tećaji.

§ 3.

Pučke su škole nadalje ili javne ili privatne. One, koje su posve ili djeloma troškom zemlje ili političke obćine podižu i uzdržavaju, jesu javne škole te ih kano takove mogu polaziti djeca bez razlike vjeroizpovjedanja.

Škole pako inaće podignute i uzdržavane jesu privatne škole.

§ 4.

Bogoštovne u zemlji obćinoje obćine mogu o svom trošku podizati i uzdržavati konfesijonalne pučke škole, kojim će se priznati pravo javnosti, ako glede njihova vanjskog uredjenja i nutarnjega ustroja bude zadovoljeno uvjetom ovim zakonom propisanim.

§ 5.

Gdje u konfesijonalno-mješovitih obćinah već sada za različite konfesije obćinoje posebne škole, mogu se sporazumkom dotičnikah takove škole spojiti i pretvoriti u jednu zajedničku javnu školu.

§ 6.

U pučkoj školi učitelj mora biti one vjere, kojoj pripada mladež školu polazeća.

⁹ Prijepis službenog izdanja: *Zakon od 14. listopada 1874. ob ustroju pučkih škola i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. Proglašen u komadu XX. "Sbornika zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju" pod br. 49., izdanu i razposlanu dne 4. studenoga 1874. Službeno izdanje.* U Zagrebu. Narodna tiskara dra. Ljudevita Gaja, 1874.

U konfesijonalno-mješovitih školah učitelj, ako je jedan, mora biti one vjere, kojoj pripada većina učenikah, nastane li pako potreba, da se namjeste dva ili više učiteljah (§ 20.), tada se ima obzir uzeti i na one manjine, kojih veroizpovjesti pripada bar četvrti dio manjine, kojih vjeroizpovjesti pripada bar četvrti dio ukupnog stanovništva dotične školu uzdržavajuće občine.

§ 7.

Sgrade pučkih školah moraju stajati na shodnih i zdravih mjestih, moraju biti suhe, svjetle i provjetrive te imati dovoljna prostora za mladež.

Osnove za gradjenje pučkih školah, na koliko nisu već unaprijed propisane (§ 39.), moraju u pojedinih slučajevih prije izvadjanja biti odobrene od zemaljske vlade.

§ 8.

Pučke škole moraju biti providjene potrebitim pokućtvom i bar najnuždijimi učevnimi sredstvi.

§ 9.

Vremenito ili trajno izključuju se od polazka pučkih školah djeca, koja su kužno bolesna ili inače radi znatne kakove tjelesne mahne ili duševne bolesti, za svrhe nastave ili polazjenja škole nesposobna.

§ 10.

Po mogućnosti ima se nastojati o tom, da u pučkih školah djeca mužkoga i ženskoga spola budu posebice podučavana.

§ 11.

Nastavni je jezik na pučkih školah hrvatski. Nu na onih javnih pučkih školah, koje podižu i uzdržavaju občine drugoga po jeziku plemena, nastavnim je jezikom dotični materinski. Na takovih se školah povrh toga ima učiti hrvatski jezik kano obvezni predmet učevni.

Nu, ako se je u takovih občinah hrvatski jezik već uobičajio, može nastavnim jezikom biti hrvatski, nego dotični materinski jezik može biti obveznim predmetom učevnim.

§ 12.

Učevne osnovne i školske knjige propisuje za sve pučke škole zemaljska vlada, - vjeroučne na predlog dotičnih crkvenih oblastih, - ter se druge nesmiju upotrebljavati.

§ 13.

Sve školske knjige na svih istovrstnih pučkih školah imaju biti jedne ter iste.

§ 14.

U pučke se škole primaju učenici i početkom školske godine; tečajem školske godine mogu po občinskom školskom odboru (§ 146.) biti primljeni samo usljed dokazane bolesti ili preseobe roditeljah.

§ 15.

Obuka na pučkih školah traje svaki tjedan najmanje 20, a najviše 25 urah, računajući ovamo i nauk vjere, ali izuzamši gimnastiku, pjevanje i ine praktičke vježbe.

Na pučkih školah imaju se svakog polugodišta javni izpiti držati.

§ 16.

Praznici, povrh nedjeljah, blagdanah i četvrtkah, ili ove zastupajućih dvajuh poludnevah, traju dva mjeseca na godinu.

§ 17.

Na pučkih se školah neplaća ni primarina ni školarina.

GLAVA DRUGA

Ob obćoj pučkoj školi.

§ 18.

Obće pučke škole imaju četiri razreda.

§ 19.

Obće pučke škole mogu imati jednoga do četiri učitelja (§ 20.).
Svaki učitelj uči u posebnoj sobi.

§ 20.

Ako se na kojoj obćoj pučkoj školi s jednim učiteljem tri godine zasebice prijavi preko 80 učenikah, onada treba namjestiti i drugu učiteljsku silu; ako li taj broj istim načinom naraste preko 160, dotično preko 240 učenikah, onda treba namjestiti još treću i četvrtu učiteljsku silu. – Ako se na obćoj pučkoj školi prijavi za koji razred više od 80 učenikah, onda treba otvoriti paralelku.

Bude li koja obća pučka škola primorana, kroz pet godinah izasobce veći dio svojih razredah dieliti na paralelke, tada se mjesto tih paralelnih razredah ima ustrojiti stalna posebna učiona.

§ 21.

Mjesto trećeg i četvrtoga učitelja mogu se na obćoj pučkoj školi namjestiti dva podučitelja.

§ 22.

U 1. i 2. razredu mužkih i dvospolnih obćih pučkih školah mogu se namjestiti i učiteljice ili podučiteljice.

Učiteljice namještene u dvospolnih obćih pučkih školah dužne su u tom slučaju podučavati žensku djecu i u ručnom djelu i kućanstvu.

§ 23.

Gdjegod na obćoj pučkoj školi ima više učiteljah, jedan se od njih ima postaviti ravnajućim učiteljem.

§ 24.

Svako mjesto, gdje ima barem 40 djece školu polaziti obvezane, mora imati obću pučku školu.

§ 25.

Mjesto, koje ili neima 40 sposobnjakah ili nemože napose uzdržavati škole, mora se sdružiti s drugimi mjesti, ter zajedno imati obću pučku školu. Udružena mjesta neka po mogućnosti nebudu više od pol milje udaljena od svoje škole.

§ 26.

Gdje u političkoj občini u smislu ovoga zakona valja da bude više školah, ima ona odrediti teritorij i mjesto za pojedine škole (§§ 3., 24. i 25.); ovaj teritorij sačinjava školsku občinu.

Ako bi teritorij školske občine sastojao iz mjestah spadajućih u razne političke občine, imaju ove postupati porazumno, kako glede mjestah, koja imaju u školsku občinu spadati, kano i glede diela, koji će svaka od onih političkih občinah iz svoje potrošarine (§ 31.) doprinositi za onu školu.

§ 27.

Po svih gradovih bez iznimke i po svih mjestih, koja broje najmanje 3000 dušah, mora biti obća pučka škola s najmanje četiri učiteljske sile.

§ 28.

Svaka školska občina dužna je o svom trošku podizati i uzdržavati svoje obće pučke škole.

§ 29.

Ako se uz občinu i privatne osobe ili korporacije već od prije za uzdržavanje škole što-god doprinositi kojim mu drago pravnim pravnim naslovom obvezane, imaju se takove obveze uzdržati u svojoj podpunoj krieposti.

To valja i o zakladah i fondovih školam namijenjenih, koji niti se u druge svrhe, niti naročitoj namjeni protivno upotrebljavati nesmiju.

§ 30.

Kako za podmirivanje stvarnih potrebah škole, tako i za plaćenje učiteljah ima se u svakoj školskoj občini, i to u mjestu, u kojem je škole, utemeljiti školska blagajna, u koju teku:

- a) obvezni prinesci privatnih osobah ili korporacijah te dohoci od zakladah i fondovah školskih (§ 29.);
- b) sve novčane globe, što ih ustanovljuju §§ 46., 49., 51., 61. i 62.;
- c) dohodak od zemljah školskih;
- d) kamate zaklade školske (§ 34.);
- e) rabat od neposredno pribavljenih knjigah školskih (§ 41.);
- f) darovi i legati školskoj blagajni namijenjeni.

§ 31.

Uz izvore u predidućem § 30. naznačene ima se za podmirivanje troškovah škole na prvom mjestu upotriebiti dohodak od potrošarine dielom, koji bude potreban, te koji se takodjer ima predati u školsku blagajnu.

A gdje svi ti izvori dotjecali nebudu, imat će se manjak pokrity iz ostalih dohodakah občine.

§ 32.

Siromašnim školskim občinam, koje dokažu, da svega troška za svoju obću pučku učionu nikako podmiriti nemogu, priticati će se po mogućnosti u pomoć iz zemaljskih sredstvah.

§ 33.

Osim školske blagajne, ima se u svakoj školskoj občini, u koliko već neobstoji, utemeljiti školska zaklada, u koju će teći:

- a) ostaci od plaćah redovitih učiteljah za vrieme, dok su zastupani privremenimi učitelji;
- b) novčane globe, što ih ustanovljuje § 151.;
- c) darovi i legati školskoj zakladi namijenjeni.

§ 34.

Glavnice školske zaklade nesmiju se trošiti, već se imaju plodonosno ulagati i samo kamati od njih pripadaju školskoj blagajni.

§ 35.

Školskom blagajnom i školskom zakladom upravlja občinski školski odbor (§ 134.c) po napatku, što će ga izdati zemaljska vlada.

§ 36.

U obćih pučkih školah veličina se i broj školskih sobah mora, obzirom na ustanove § 20. ravnati po broju djece školu polaziti obvezane i po broju potrebitih za nju učiteljah. Nu kod novih gradnjah valjat će se obazirati i na mogući prirastak djece školu polaziti obvezane.

§ 37.

Pri svakoj obćoj pučkoj školi mora biti prikladan stan za jednoga učitelja.

§ 38.

Uza svaku obću pučku školu mora za praktično vježbanje učenikah u gospodarstvu biti školski vrt, zatim gombalište i zdenac za piće i kućnu porabu učiteljevu.

§ 39.

Potanje ustanove o tom, kako da se ima postupati pri gradjenju školah, ter o tom, kakove da imaju biti školske sgrade i pojedini njihovi dielovi i pokućstvo školsko, izdati će zemaljska vlada posebnom naredbom.

§ 40.

I obstojeće školske sgrade imat će se, na koliko već nisu, što prije urediti, dotično pregraditi prema navedenim ustanovam (§§ 36.-38.).

§ 41.

Svaka seoska školska občina dužna je za svoju pučku školu školske knjige i druge za nauk potrebite stvari prije početka svake školske godine nabaviti, ter ih medju učenike putem učiteljah podieliti. Trošak u to ime imat će občini nadoknaditi dotični roditelji učenikah.

§ 42.

Posve siromašnim učenikom davat će občina školske knjige i druge za nauk potrebite stvari bezplatno.

§ 43.

Roditelji ili njihovi zamjenici nesmiju svoje djece ili štíćenikah ostaviti bez obuke, koja je propisana za obću pučku školu.

§ 44.

Sposobnost za polaženje škole počima s navršenom šestom godinom; obvezanost pako na polaženje škole nastaje s navršenom sedmom godinom života.

§ 45.

Obvezanost na polazak škole traje pet godinah, neračunajuć ovamo opetovnu obuku (§ 57.).

§ 46.

Najmanje mjesec danah prije početka školske godine ima se obaviti popis svekolike, unutar školske občine nalazeće se, na polaženje škole obvezane djece, i to putem posebnoga za to izaslanoga odbora, koj kako će biti sastavljen, odrediti će se putem naredbe. Tko diete popisu ukloni ili glede njega štogod krivo naznači, kaznit će se načinom i putem u § 49. naznačenim globom od 1-20 for. na korist školske blagajne, ili ako platiti neuzmegne, zatvorom od 1-4 dana.

§ 47.

Tielesno slabu ili duševno nezrelu djecu može občinski školski odbor na duže ili kraće vrijeme oprostiti od polazka škole.

§ 48.

Učenike, koji su na obćoj pučkoj školi četiri godine probavili i predmete za četvrti razred s dobrim uspjehom naučili, može dotični školski odbor oprostiti od daljnega svakdanjega polazka škole, te ih samo pridržati, da polaze opetovnicu.

§ 49.

Roditelji ili njihovi zamjenici dužni su djecu, koja su na polaženje škole obvezna (§ 44.), redovito pošiljati u javnu pučku školu; što ako propuste, imaju se od občinskoga školskoga odbora najprije na svoju dužnost opomenuti; a ako se opomenom neusprije, imaju se na prijavu občinskoga školskoga odbora od občinske političke oblasti kazniti na korist školske blagajne postupnim novčanimi globama od 1-10 for., koje će se globe utjerivati onim načinom, kojim se utjeruju i drugi občinski zaostatci. Samo u slučaju podpune neutjerivosti novčane globe imadu se roditelji, ili njihovi zamjenici kazniti zatvorom od 1 do 2 dana.

Slučajeve, u kojih će se izostatci iz škole moći smatrati izpričanima, ustanovit će zemaljska vlada.

Učitelj će svakih 14 danah predlagati občinskome školskomu odboru izkaz školskih izostatakah (absencijah).

Proti roditeljem, koji uzprkos opetovanim kaznam uztraju u nemarnosti glede pošiljanja svoje djece u školu, postupati će se po ustanovah §§ 176. i 177. građanskoga zakonika na obustavu ili na gubitak otčinske vlasti, te će im se djeci postaviti skrbnik.

§ 50.

Roditeljem ili njihovim zamjenikom ostaje prosto djecu svoju dati podučavati ili doma ili u kojem god budi privatnom budi javnom zavodu ili u kojoj drugdje postojećoj pučkoj školi. Nu u tom su slučaju roditelji ili njihovi zamjenici dužni svake godine dotičnu neobiljegovanu svjedočbu o napredku djece podnositi obćinskomu školskomu odboru; a ovaj je dužan na to paziti, da se takova djeca poduče bar u onom obsegu, kakov se po ovom zakonu zahtjeva za javne pučke škole (§ 54.).

§ 51.

Djeca koja se doma podučavaju, moraju svake godine položiti izpit na kojoj javnoj pučkoj školi.

Prekršitelji ustanovah ovoga i predidućega § 50. kaznit će se po obćinskoj političkoj oblasti globom od 20-100 for. na korist školske blagajne.

§ 52.

Vlastnici tvornicah ili većih obrtničkih radionicah, na kojiko se za svoj posao služe djecom, na polaženje škole još obvezanom, moraju takovu djecu, dok ona obveza traje, ili pošiljati u javnu mjestnu učionu ili ju pako dati najmanje 12 urah na tjedan obučavati u posebnoj o svom trošku po propisih valjanih za javne škole ustrojenoj tvorničkoj učioni.

Ustanovljeno za obuku vrieme mora se smjestiti unutar vremena za posao opredieljena. Vlasnici tvornicah ili većih obrtničkih radionicah, koji za obuku djece kod njih zabavljene propuste skrbiti jednim ili drugim od gori naznačenih načinah, pasti će pod novčanu globu ustanovljenu § 87. (dotično § 85.) obrtnoga zakona od 27. veljače 1872., ter im se u slučaju opetovana postupka može oduzeti pravo upotrebljavati za svoj posao djecu na polaženje škole obvezanu.

§ 53.

Na pustarah (majurih), na kojih ima za školu sposobne djece, a ne mora se po § 24. podići posebna škola, niti se djeca radi daljine gdje drugdje uškolorati mogu (§ 25.), imade vlastnik dotične pustare (majura) skrbiti za obuku ovakove djece po propisu, što će ga izdati zemaljska vlada.

§ 54.

Nastavni predmeti u obćoj školi jesu sljedeći:

- a) nauk vjere;
 - b) materinski jezik (§ 11.), čitanje, pisanje, slovnica, vježbe u govoru i pismenom izrazu mislih;
 - c) računstvo;
 - d) zemljopis;
 - e) povjest;
 - f) fizika; i
 - g) prirodopis;
 - h) krasopis;
 - i) geometričko oblikoslovje;
 - j) pjevanje;
- | na temelju čitankah

k) gimnastika;

l) praktična uputa u najvažnije struke gospodarstva.

K tomu za žensku djecu ženska ručna djela i uputa u kućanstvo.

§ 55.

Obuku u ženskom ručnom djelu i u kućanstvu dužne su tamo, gdje postoje samostalne djevojačke škole, podielivati učiteljice takovih školah.

Gdje pako neima samostalne djevojačke škole, ili gdje je djevojačka škola učiteljem izručena, tamo za obuku u ženskom ručnom djelu i u kućanstvu treba po mogućnosti skrbjeti za posebnu učiteljicu.

§ 56.

Znanje stečeno u svakdanjoj obćoj pučkoj školi opetuje se i razširuje prema potrebam praktičkoga života u opetovnici, koja je spojena sa svakom takovom školom.

§ 57.

Opetovna obuka traje dvie godine.

§ 58.

Opetovnicu su obvezana polaziti sva djeca, koja su svršila obću pučku školu.

Izuzimaju se ona djeca, koja, polazeć kakovo od obće pučke škole više učilište, ili kakov strukovni tečaj, svrše s dobrim uspjehom najmanje dva godišnja tečaja takova učilišta.

§ 59.

Djeca, koja posluju u tvornicah ili u većih obrtničkih radionicah (§ 52.), obvezana su, svršivši svakdanju obću pučku školu, tečajem dvijuh godinah i na opetovnu obuku, za koju im se od strane vlastnikah tvornice i obrtničke radionice ima pružiti prilika budi u javnoj mjestnoj, budi u posebnoj uz tvorničnu učionu uredjenoj opetovnici.

§ 60.

Koji šegrti i trgovački naučnici neznaju ni čitati ni pisati, moraju se uz nagradu, koju će njihovi gospodari utanačiti s dotičnim učiteljem, dati u toj umjeći predbježno podučiti u posebnoj pripravljaonici za opetovnicu.

§ 61.

S roditelji ili njihovimi zamjenici, dotično obrtnici i vlastnici tvornicah ili većih obrtničkih radionicah, koji propuste slati dotičnu diecu u opetovnicu, postupat će se po propisu § 49. ovoga zakona, dotično § 87. obrtnog zakona od dne 27. veljače 1872.

Ako li djeca svojom krivnjom propuste polaziti opetovnicu, moraju nadoknaditi zanemareno vrieme dužim polaženjem opetovnice.

§ 62.

Pod globom od 20 do 50 forintih na korist obćinske školske blagajne nesmije nijedan majstor osloboditi svoga šegrt a trgovac svog naučnika, ako šegrt ili naučnik školskom svjedočbom nedokaže, da je uredno polazio opetovnicu.

§ 63.

Na pučkih školah, gdje ima više učiteljskih silah, imaju se opetovnice po potrebi razdieliti na više razredah.

§ 64.

Učitelji su pučkih školah dužni učiti u opetovnici besplatno.

§ 65.

Opetovnica se drži dva puta na tjedan po dvie ure, neračunajuć u ovo vrieme nauk vjere. Dane i ure za opetovnu obuku odredjuje mjestna školska oblast.

§ 66.

Obuka u opetovnici ima se protezati na najpotrebitije za život predmete. Dotičnu učevnu osnovu propisati će zemaljska vlada.

GLAVA TREĆA.

O građanskoj školi.

§ 67.

U građanskoj školi mogu učenici, koji neprelaze u viša učilišta, nastaviti nauk pučkih školah, s obzirom na obrt, trgovinu i umno gospodarstvo.

§ 68.

Grđanska škola traje najmanje tri godine.

§ 69.

U grđansku se školu primaju samo oni učenici, koji su izučili obću pučku školu.

§ 70.

Nastavni predmeti na mužkoj grđanskoj školi jesu sljedeći:

- a) nauk vjere;
- b) hrvatski jezik;
- c) njemački, a u Primorju talijanski jezik;
- d) zemljopis i povijest, s osobitim obzirom na domovinu i njezin ustav;
- e) prirodopis;
- f) prirodoslovje;
- g) računstvo;
- h) geometrija i geometričko risanje;
- i) gospodarstvo i obrtoslovje s obzirom na potrebu dotičnih mjestah;
- j) prostoručno risanje;
- k) krasopis;
- l) gimnastika.

§ 71.

Na ženskoj grđanskoj (višoj djevojačkoj) školi nastavnimi predmeti jesu oni isti, koji i na mužkoj grđanskoj školi, osim što se mjesto gospodarstva i obrtoslovja uči kućanstvo i ženska ručna djela.

§ 72.

Osim redovitih predmetah, izbrojenih u § 70. i 71. može se na obijuh grđanskih školah, mužkoj i ženskoj, s dozvolom zemaljske vlade podieljivati i izvanredna obuka u još kojem predmetu.

§ 73.

Dosadanje male, s glavnimi školami spojene realke imaju se pretvoriti u građanske škole ili u samostalne male realke.

GLAVA ČETVRTA.

O preparandijah.

§ 74.

Preparandije su zavodi, u kojih se učenici pripremaju i osposobljuju za učitelje pučkih škola.

§ 75.

Zemlja uzdržava o svojem trošku potrebiti broj mužkih i ženskih preparandijah. Dotacije privatnih osobah imaju za istu svrhu i nadalje ostati kod dotičnih preparandijah.

§ 76.

Uza svaku preparandiju mora biti obća pučka škola i školska radionica za praktičku vježbu budućih učiteljah i učiteljicah pučkih škola. Osim toga mora uza svaku mužku preparandiju za praktičku vježbu u gospodarstvu biti dovoljno prostran vrt i gombalište, a uza svaku žensku preparandiju zabavljalište.

§ 77.

Tečaj preparandijski traje tri godine.

§ 78.

U mužku se preparandiju primaju samo oni zdravi i neporočni mladići, koji su navršili 15. godinu dobe svoje i s dovoljnim uspjehom izučili barem malu gimnaziju ili malu realku ili građansku školu, ili koji su si inače pribavili znanja u istom obsegu.

U žensku preparandiju primaju samo one zdrave i neporočne djevojke, koje su navršile 15. godinu dobe svoje i izučile građansku (višu djevojačku) školu, ili koje su si inače pribavile znanja u istom obsegu.

U slučajevih obzira vrijednih podijeljivat će zemaljska vlada oprost od propisane dobe. Preparandi i preparandice primaju se u preparandije samo uz položeni na istom zavodu prijemni izpit, koji će obsizati sve one predmete, koji se uče u maloj realci ili u nižem gimnaziju ili u građanskoj školi, osim staroklasičkih jezika.

§ 79.

Svi kandidati, koji kane polaziti preparandiju, moraju po pravilu stupiti u prvi razred. Samo takovim kandidatom, koji su već nekoliko viših razredah srednje koje učione svršili ili drugo kakovo više učilište polazili, ili inače veću duševnu zrelost dokazati vrstni, može zemaljska vlada na predlog učiteljskoga zbora dozvoliti, da odmah stupe u viši koji tečaj preparandije, ako posebnim izpitom dokažu u svih strukah onoliko znanja, koliko se za onaj viši tečaj preparandije zahtieva.

§ 80.

Učenicah nesmije biti više od 40 u jednom razredu.

§ 81.

Na muškoj se preparandiji uče sljedeći predmeti:

- a) nauk vjere;
- b) pedagogika, didaktika s njihovom povješću i pomoćnim naukama;
- c) hrvatski jezik i povjest književnosti njegove;
- d) njemački jezik;
- e) zemljopis i povjest, s osobitim obzirom na domovinu i njezin ustav;
- f) prirodopis (životinjstvo, bilinstvo, rudstvo);
- g) prirodoslovje (fizika i počela lučbe);
- h) matematika (aritmetika, algebra i geometria);
- i) gospodarstvo i obrtoslovje s osobitim obzirom na domaće okolnosti;
- j) krasopis;
- k) geometričko i prostoručno risanje;
- l) pjevanje, guslanje i orgulanje;
- m) gimnastika.

§ 82.

Na ženskoj se preparandiji uče sliedeći predmeti:

- a) nauk vjere;
- b) pedagogika, didaktika s njihovom povješću i pomoćnim naukama;
- c) hrvatski jezik i povjest književnosti njegove;
- d) njemački jezik;
- e) zemljopis i povjest, s osobitim obzirom na domovinu;
- f) računstvo;
- g) prirodopis;
- h) prirodoslovje;
- i) kućanstvo;
- j) krasopis;
- k) risanje;
- l) pjevanje i glasba;
- m) ženska ručna djela;
- n) gimnastika.

§ 83.

Na preparandijah, gdje god bude prilike, imaju se preparandi i preparandice upućivati i na načinu kako se obučavaju slipe i gluhoniemi.

§ 84.

Na preparandijah drže se koncem prve i druge godine izpiti, te se učenicom izdaju godišnje svjedočbe, koje odlučuju o prelazu dotičnikah u viši tečaj.

§ 85.

Ako se poslje prva dva tečaja pokaže, da koji preparand neima zvanja i sposobnosti za učiteljstvo, ima se takov odpraviti iz preparandije.

§ 86.

Nakon potpuno dovršena trogodišnjega nastavnoga tečaja imaju se preparandi i preparandice, želeći polučiti osposobljenje za učiteljsku službu, podvrći strogomu izpitu, koji će se iz svih na preparandiji predavanih predmetah teoretički i praktički polagati pred posebnim povjerenstvom.

Članovi toga povjerenstva jesu: jedan povjerenik zemaljske vlade, koji je ujedno predsjednik povjerenstva, po jedan zastupnik crkvenih oblasti, učitelji preparandije i drugi vještaci, koje pozove zemaljska vlada.

§ 87.

Kandidatom, koji na izpitu zadovolje propisanim zahtievom, izdaje se svjedočba, kojom se oni sposobnima izjavljuju za učiteljsku službu na obćih pučkih školah.

§ 88.

Kandidatom, koji na izpitu nezadovolje propisanim zahtjevom, samo je jedanput prosto izpit opetovati, a medjutim se mogu upotrebiti kano privremeni učitelji (§ 112.).

Po drugi put opetovanje učiteljskoga izpita može dozvoliti samo zemaljska vlada.

§ 89.

Tko je načinom u § 87. naznaćenim osposobljen za učiteljsku službu na obćih pučkih školah, može se poslje podvrći izpitu za gradjanske škole pred postavljenim za to izpitnim povjerenstvom.

§ 90.

Mladići koji su s dobrim uspjehom svršili veliki gimnazij ili veliku realku, mogu, iza kako su se samo njeko vrieme praktički izvježbali na preparandiji, neposredno biti pripušteni k izpitu za gradjanske škole.

§ 91.

Kandidati koji se po dovršenom učiteljskom izpitu nisu za vrieme od tri godine bavili učiteljskom strukom, moraju prije svoga definitivnoga namještenja ponoviti učiteljski izpit.

§ 92.

Učiteljsko osoblje na preparandijah sastoji se od ravnatelja, zatim od dva do četiri glavna učitelja, učiteljah vjere i potrebnih k tomu pomoćnih učiteljah (dotično učiteljicah).

§ 93.

Ravnatelja i učitelje na preparandijah imenuje zemaljska vlada.

GLAVA PETA.

O produžnom obrazovanju učiteljah.

§ 94.

Da se učitelji mogu u znanstvenom i pedagogičkom pravcu i dalje obrazivati, zato služe knjižnice, školski časopisi, učiteljski sastanci i izvanredni produžni učevni tečaji.

§ 95.

Svaka je školska občina dužna davati najmanje 10 for. na godinu, da se utemelji i održava občinska knjižnica, kojom upravlja dotični učitelj ili učiteljski odbor.

§ 96.

U području svakog kotarskog suda mora se najmanje jedan put na godinu pod predsjedom županijsko-školskoga nadzornika (§ 161. f) držati učiteljski sastanak.

§ 97.

Svi su učitelji javnih pučkih školah dotičnoga kotarskoga suda i u obsegu istoga nalazećih se možda preparandijah dužni doći na učiteljski sastanak, a učiteljem privatnih pučkih školah prosto je doći na taj sastanak.

Učiteljem javnih pučkih školah, polazećim na učiteljski sastanak, dužne su dotične školske občine dati u tu svrhu potrebitu pripomoć.

§ 98.

Zemaljska vlada može, kada za potrebno obnadije, sazvati sastanak učiteljah iz sve zemlje.

§ 99.

Učiteljski sastanci pretresaju didaktičko-pedagoška, disciplinarna i materijalna pitanja tičuća se pučkih školah.

§ 100.

Na svakoj se preparandiji prema potrebi u vrijeme jesenskih praznikah drže izvanredni produžni učevni tečaj.

§ 101.

Svi su javni učitelji obćih pučkih školah, koje pozove zemaljska vlada, dužni doći na produžni učevni tečaj, i to o svom trošku.

GLAVA ŠESTA.

O privatnih pučkih školah.

§ 102.

Privatne pučke škole, u kojih se podučavaju za školu sposobna djeca, kano i zavode, u kojih djeca povrh nauka, stan i hranu dobivaju, može svatko podizati i održavati, uz sljedeće uvjete:

- a) Predstojnik i učitelji moraju dokazati, da su onako osposobljeni, kano što se traži od dotičnih učiteljah na javnih pučkih školah (§ 110.).
- b) Vlastnik i učitelji moraju biti osobe kako u obziru kaznenoga zakona tako i u obziru ćudorednom neporočne (§ 110.).
- c) Naučna osnova mora sadržavati najmanje onoliko, koliko se uči u javnih pučkih školah.
- d) Mjesto za podignuće ili prostorije za smještanje privatne škole moraju odgovarati zahtjevom zdravstvenim (§ 7.), k tomu škola mora biti providjena shodnim pokućstvom i potrebitimi učili (§ 8.).

- e) Tražeći dozvolu, imaju kako oni, koji privatni zavod samo za nastavu podići, tako i oni, koji s takovim nastavnim zavodom i odgojilište spojiti namjeravaju, izrikom naznačiti konfesiju, kojoj zavod namienjuju, te im djecu druge vjere neće biti slobodno primati bez naročite dozvole, koja za svaki pojedini slučaj ostaje pridržana zemaljskoj vladi.
- f) Svaka promjena glede učiteljah, naučne osnove i školske sgrade ima se putem županijskoga školskoga nadzornika na odobrenje predložiti zemaljskoj vladi.

§ 103.

Nastavnim jezikom u privatnih školah ima biti onaj isti, koji je nastavnim jezikom javnih školah u istoj občini.

§ 104.

Dozvolu za privatne pučke škole podjeljuje zemaljska vlada, a tražiti ju valja putem županijskoga školskoga nadzornika.

§ 105.

Privatne pučke škole mogu od zemaljske vlade zadobiti pravo javnosti, ako tečajem bar trijuh godinah budu odličnim načinom postigavale onaj naučni cilj, koji je zakonom opredieljen javnim školam iste kategorije.

§ 106.

Svi dosadanji predstojnici privatnih pučkih školah imaju prema zahtjevom ovoga zakona uz rok od tri mjeseca, od krieposti ovoga zakona računajući, tražiti novu dozvolu. Neučine li toga, imaju im se dotični privatni zavodi zatvoriti od zemaljske vlade.

§ 107.

Privatne pučke škole, ako prestanu odgovarati zahtjevom ovoga zakona, ima zemaljska vlada, prema okolnostima, ili lišiti prava javnosti ili ih zatvoriti.

§ 108.

Roditelji ili njihovi zamjenici, koji djecu davaju obučavati u privatnoj školi, nisu po tom odriešeni od prineska za uzdržavanje javnih školah.

GLAVA SEDMA.

Ob učiteljih na javnih pučkih školah.

§ 109.

Učitelji javnih pučkih školah (§ 3.) jesu javni činovnici.

§ 110.

Za definitivnoga učitelja pučkih školah može biti namješten samo onaj, tko je na kojoj javnoj preparandiji u austrijansko-ugarskoj monarkiji stekao učiteljsku svjedočbu, ter je kako u obziru kaznenoga zakona, tako i u obziru čudorednom neporočan.

Inostrancu, koji je osposobljenje za učiteljsku službu postigao na kojoj preparandiji austrijansko-ugarske monarkije, na kojoj nastavnim jezikom nije hrvatski, valja se podvrći izpitu iz hrvatskoga jezika. Ako je pako koji ini jezik kao materinski nastavnim

(§ 11.) one škole, na kojoj ovakov inostranac želi biti namješten, valja mu se, na koliko nije već osposobljen, podvrći izpitu iz ovoga jezika.

§ 111.

U prelazno doba mogu se za učitelje na građanskih školah imenovati i takovi učitelji obćih pučkih školah, koji su se inače iztakli znanjem pojedinih strukah, koje su propisane za građanske škole, ali uz obavezu, da se naknadno budu dužni osposobiti za učiteljstvo građanskih školah (§ 89.).

§ 112.

Namjestne učitelje (suplente) postavlja, premiešta i odpušta županijski školski nadzornik.

§ 113.

Definitivne učitelje javnih obćinskih pučkih školah (§ 3.) imenuje, usljed razpisana natječaja na trojni predlog dotične obćine ili privatne osobe, imajuće pravo predloga, zemaljska vlada.

§ 114.

Definitivne učitelje na zemaljskih pučkih školah (§ 3.) imenuje, usljed razpisana natječaja na trojni predlog dotičnoga županijskoga školskoga nadzornika, zemaljska vlada.

§ 115.

Za znanstveni i moralni napredak škole odgovoran je dotični učitelj, ili ako ih ima više u kojoj školi, ravnajući učitelj (§ 23.).

§ 116.

Proti učiteljem, koji nevrše svojih uredovnih ili službenom prisegom preuzetih dužnostih, postupati će se redovnimi ili disciplinarnimi kaznami prema tomu, kako se povreda dužnosti bude prikazivala ili kano puka proturednost, ili obzirom na njezinu vrst i stupanj, te opetovanje ili otegoćujuće okolnosti, kano službeni prestupak.

§ 117.

1. Redovne kazni jesu:
 - a) opomena;
 - b) ukor;
2. disciplinarne pako kazni jesu:
 - a) novčana globa u iznosu od 5-20 for. na korist učiteljske mirovinske zaklade;
 - b) uztegnuće kvinkvenalnoga doplatka na kraće ili na duže vrijeme;
 - c) svrgnuće sa službe ravnajućega učitelja;
 - d) lokalno maknuće s učiteljskoga mjesta;
 - e) posvemašnji otpust iz službe.

§ 118.

Opomenu vlastan je učitelju podieliti obćinski školski odbor putem mjestnoga nadzornika školskoga, i takova opomena može biti i ustmena; o kazni ukora odlučuje županijski školski odbor, te ju izvršuje putem županijskoga školskog nadzornika, a takav ukor mora se uvijek izdati pismeno; disciplinarne pako kazni navedene u predidućem § 117. Pod 2. a) – e) spadaju u djelokrug zemaljske vlade.

§ 119.

Kazan lokalnoga maknuća s učiteljskoga mjesta uporavlja se, ako se dalji obstanak učitelja na takovu mjestu nemože spojiti s interesi stanovite pojedine učione; kazan pako posvemašnjega odpusta iz službe uporavlja se tamo, gdje se dalji obstanak učitelja u službi protivi svrham škole u obće.

§ 120.

Za kazan odpusta hoće se, da je dotičnik prije toga bio bar jednom inače disciplinarno kažnjen i da se je poslje toga učinio krivcem znatnih zanemarenjah ili povredah službenih dužnostih.

Nu mimo svakoga postupičnoga reda može kazan odpusta sliediti i odmah, ako je učitelj pravo kazni zlorabio i pri tom diete na tielu znatno ozledio, ili mu inače zdravlju nahudio; zatim ako je težkom povredom vjerozakona ili ćudorednosti, budi rječju budi činom, javno ili pred djecom sablazan počinio, ili djecu na nećudorednost zaveo ili zavesti kušao.

§ 121.

Nu prije nego li se uporave disciplinarne kazni u § 117. Pod 2. a) – e) navedene, treba da je dotičnik ob onom, čega radi se okrivljuje, saslušan i damu je disciplinarnom iztragom čin podpuno i iztražnimi spisi dokazan.

§ 122.

Obnadje li se u interesu ugleda stališa učiteljskoga ili u interesu nastave potrebnim, da učitelj za vrieme iztrage bude obustavljen od službe i plaće, ima mu se podjedno s obustavom opredieliti alimentacija u iznosu od najviše dvijuh trećinah one plaće, koju upravo uživa. Bude li nevinim proglašen, ima mu se nadoknaditi štetovani dohodak od službe.

§ 123.

Nijedan učitelj nije dužan predavati više od 30 urah na tjedan.

§ 124.

Osim orguljaške službe, dotično pojanja nesmiye nijedan pučki učitelj uza svoju učiteljsku obnašati i drugu kakovu uzgrednu službu, a najmanje takovu, koja bi ga priečila u izvršavanju učiteljskih dužnostih, ili koja bi se protivila ugledu učiteljskoga stališa.

§ 125.

Učitelji dobivaju svoju plaću svaki mjesec unapred iz dotičnih občinskih školskih blagajnah (§ 30.), a učitelji na zemaljskih pučkih školah beru svoju plaću iz zemaljske blagajne.

§ 126.

Radi opredieljenja plaćah učiteljem obćih pučkih školah diele se iste škole na četiri razreda, koji će se razredi ustanoviti na temelju razpravah administrativnim putem provedenih.

Najmanje plaće iznose:

na školah I. razreda	700 for.
“ “ II. “	600 for.
“ “ III. “	400 for.
“ “ IV. “	350 for. na godinu.

§ 127.

Podučiteljem ima se godišnja plaća odmjeriti najmanje sa 60% one plaće, koju uživa učitelj, dotično učitelji iste učione.

§ 128.

Za učitelje na građanskih školah ustanovljuje se najmanja plaća sa 700 for. na godinu bez razlike gori (§ 126.) pomenutih razredah.

§ 129.

Plaća učiteljah na preparandijah iznosit će najmanje 900 for. na godinu.

§ 130.

Osim toga ustanovljuje se sljedeći funkcijonalni doplatci:

- a) za ravnatelja preparandije.....300 for.
- b) za ravnatelja građanskih školah.....200 for.
- c) za ravnajućega učitelja obćih pučkih školah I. i II. razreda.....100 for.
- d) za ravnajućega učitelja obćih pučkih školah III. i IV. razreda.....50 for.

§ 131.

Učiteljem, koji neuzivaju stana u naravi, pripada stanbina u iznosu od 15% dotične plaće.

§ 132.

Žensko učiteljsko osoblje s mužkim se izjednačuje glede svih pristojbah.

§ 133.

K bezplatnomu stanu u naravi (§ 37.) pripadaju učitelju i drva za ogriev i na selu po mogućnosti vrt.

§ 134.

Gdje su s učiteljskim mjestom spojena beriva u naravi, imaju se takova beriva po prosječnih trgovnih cienah posljednjih deset godinah, ili gdje se trgovne ciene pronaći nemogu, po vještacih gotovim novcem procieniti, te se iznosom toga novca mogu budi u plaću uračunati, budi u stalno novčano berivo pretvoriti.

Na temelju rečene procienbe moći će se dakle ne samo i u buduće pučkim učiteljem jedan dio službenoga dohodka u podatcih u naravi namienjivati, nego gdje takovi podatci već sada postoje, neće se moći u gotov novac pretvarati bez privole dotičnikah.

Zemlje, što ih učitelji uživaju, izključene su svojim prihodom iz uračuna u plaću. Isto tako izključen je od toga uračuna stan učiteljev, drva za ogriev stana i vrt (§ 133.).

§ 135.

Koji učitelji imaju sada veće plaće, nego što su u § 126. naznačene, nesmiju im se te plaće, dok žive i u službi ostanu, umanjivati.

§ 136.

Učiteljem, koji su od definitivnoga namještenja svoga pokle ovaj zakon u krieposti stupi, pet godinah na kojoj javnoj pučkoj školi neprekidno i uspješno službovali, pripada kvinkvenalni doplatok u iznosu od 10% najmanje plaće one kategorije, u koju

bude uvrščena škola, na kojoj služuju (§ 126.). I svakih daljih istim načinom u službi provedenih pet godina daju učitelju do navršene tridesete godine službovanja pravo na dalji doplatak u rečenom iznosu.

Iznos, kojim sadašnji dohodak kojega učiteljskoga mjesta nadmašuje najmanju plaću one kategorije, u koju bude uvrščena dotična škola po ovom zakonu, nesmije se uračunati u kvinkvenalne doplatke.

§ 137.

Svi definitivno namješteni učitelji imaju pravo na mirovinu.

§ 138.

Sposobnima za mirovinu postaju definitivno namješteni učitelji iza navršene desete godine neprekinuta službovanja, probavljena makar gdje na javnoj pučkoj učioni.

§ 139.

Pri odmjerivanju mirovine ima za temelj služiti najmanja plaća onoga razreda, u koji je uvrščena škola, na kojoj je umirovljenik posljednje vrijeme službovao, ujedno s odnosnim doplacima.

§ 140.

Pravo na podpunu mirovinu imaju oni definitivno namješteni, tjelesno ili duševno iznemogli učitelji, koji su 30 godina proveli u neprekinutoj učiteljskoj službi.

§ 141.

U ostalom glede mirovinskih pristojbah za učitelje, njihove udove i siročad, zatim glede uzgojnih prinesakah i milostinjah valjaju oni isti propisi, koji postoje i za druge javne činovnike.

§ 142.

Mirovine učiteljah i obskrbnine njihovih udovicah i siročadi podmirivat će se iz imajuće se utemeljiti mirovinske zaklade, kojom će upravljati zemaljska vlada.

§ 143.

Od krieposti ovoga zakona počamši dužni su svikolici definitivni učitelji 25% od svoje prve mirovinu računive godišnje plaće (§ 139.) i isto toliko od svakoga potlašnjega povišenja plaće, petogodišnjega i funkcionalnoga doplatka, a preko toga još svake godine 2% od svojih u mirovinu računivih berivah polagati u mirovinsku zakladu.

§ 144.

Osim tih prinesakah teći će u mirovinsku zakladu:

- a) svota, koja svaka školska občina u iznosu od 10% svih u mirovinu računivih plaćah njezinih učiteljah jednoč za uvijek položiti ima;
- b) novčane globe, ustanovljene § 117 2 a) i § 168;
- c) prinesci zaručnikah, koji se za svakoga pučkoga učitelja, kada se ženi, ustanovljuju svotom od 50 for.
- d) dobrovoljni prinesci, darovi i legati.

§ 145.

Za prvih deset godina, odkako ovaj zakon u život stupa, mora ostati netaknutom mirovinska zaklada, te će se kamate kroz to vrijeme pribijati glavnici a dotle su mirovine

učiteljem, udovicam i siročadi njihovoj dužni posvema plaćati oni, kojim to i sada pripadaleži.

Nakon deset godina podmirivati će se mirovine i obskrbnine (§ 141.) iz prihoda mirovinske zaklade, a na koliko ovaj nebi dotjecao iz zemaljskih sredstvih.

GLAVA OSMA.

Ob uprave pučkih školah.

I.

Ob občinskoj upravi.

§ 146.

Svaka školska občina mora imati občinski školski odbor.

§ 147.

Članovi občinskoga odbora jesu:

- a) načelnik one političke občine, u koje se području škola nalazi;
- b) župnik djece školu polazeće. K tomu u konfesionalno mješovitih občinah dušobrižnici one vjere, kojoj pripada manjina učenikah, ako broj tih učenikah iznosi bar 20;
- c) učitelj, a ako škola ima više učiteljah, ravnajući učitelj;
- d) 2-5 članovah dotične školske občine, izabranih tako, da, sastoji li školska občina od više mjestah (§ 125.), bude razmjerno zastupano svako od uškolanah mjestah;
- e) školski patron.

§ 148.

Gdje u području školske občine ima više župah iste vjeroizpoviesti i više školah, u odbor stupa onaj župnik, koga dotični duhovni stol opredieli, a od učiteljah po imenovanju najstariji ravnajući učitelj.

§ 149.

Občinski školski odbor izabire se na tri godine, ali njegovi članovi mogu biti opet izabrani, premda im je taj drugi izbor odkloniti slobodno. Župnik, načelnik, učitelj i patron nisu podvrženi izboru.

§ 150.

Občinske školske odbore izabiru občinska vieća izmedju članovah pojedinih školskih občinah.

§ 151.

Tko načinom neopravdanim nehtjedne primiti izbora u občinsko školsko vieće, kazniti će se po občinskom poglavarstvu globom u iznosu od 5-40 fr. na korist občinske školske zaklade.

§ 152.

Ako občina poslje tri godine neizabere za dva tjedna novoga občinskoga školskoga odbora, dotična će ga županijska oblast imenovati izmedju članova školske občine.

Takovo imenovanje valja samo godinu danah, ter se može samo onda ponoviti, ako se občina opet za dva tjedna neposluži pravom izbora.

§ 153.

Za nadziranje propisane obuke i u obće uzgoja mladeži putem škole, imenuje županijska oblast na predlog županijskoga školskoga odbora jednoga od članovah občinskoga odbora, čovjeka inteligentna i prijatelja škole, mjestnim nadzornikom školskim, koji je kano takav ujedno i predsjednik občinskoga školskoga odbora.

§ 154.

Obćinski školski odbor:

- a) predlaže učitelje u smislu § 113.;
- b) brine se za svekoliko materijalno stanje svojih školah; ako nedostatkom nemože sam doskočiti, traži lieka kod občinskoga zastupstva i u drugoj molbi kod županijskoga školskoga odbora;
- c) upravlja občinskom školskom blagajnom i zakladom školskom (§ 35.);
- d) nastoji, da djeca idu marljivo u školu, ter predlaže nemarne roditelje dotičnoj oblasti na kazan (§ 49.);
- e) posreduje u razmiricah izmedju učiteljah i roditeljah djece, ter čini u svih njemu pridržanih disciplinarnih pitanjih prvu molbu (§ 118.);
- f) pazi, da učitelji svoju dužnost prema školskim zakonom točno izpunjuju, neutičući u ostalom u didaktičko-pedagogičku zadaću škole, u kojem pravcu jedini je mjestni školski nadzornik pozvan svoje opazke priobćivati učitelju i po okolnostih županijskomu školskomu nadzorniku.

§ 155.

Obćinski školski odbor sastaje se bar svaki mjesec jedan put, nu predsjednik je vlastan, a na zahtjevanje dvajuh članovah i dužan sazvati izvanrednu sjednicu.

§ 156.

Članovi občín. školskoga odbora biraju izmedju sebe predsjedniku zamjenika.

§ 157.

Za valjanost zaključakah občinskoga školskoga odbora zahtieva se nazočnost predsjednika i polovice članovah, a odlučuje se absolutnom većinom glasovah.

§ 158.

Članovi občinskoga školskoga odbora obavljaju svoje funkcije bezplatno.

II.

O županijskoj upravi.

§ 159.

Za županijsku upravu pučkih školah imenuje zemaljska vlada izmedju takovih učiteljah pučkih školah, koji su barem 10 godinah u školskoj službi proveli, ili izmedju drugih poznatih školskih vještakah potrebiti broj županijskih školskih nadzornikah, kojim će se prema strogoj potrebi službe dodati i pomoćno osoblje.

§ 160.

Teritorijalni obseg pojedinih županijskih nadzorništva opredjeliti će zemaljska vlada administrativnim putem.

§ 161.

Županijski školski nadzornik:

- a) nadzire sve javne i privatne pučke škole svoga područja, pregleda svaku barem jedan put na godinu, ter pazi, da se u svačem obdržavaju školski zakoni;
- b) u didaktičko-pedagogičkom pravcu savjetuje i napućuje učitelje, ter u disciplinarnih slučajevih njemu pridržanih čini prvu molbu;
- c) izvršuje glede svojih javnih i privatnih pučkih školah naredbe zemaljske vlade, kojoj podnosi svake godine svestrano izvješće o stanju dotičnih školah;
- d) brine se za svekoliko znanstveno i moralno stanje svih pučkih školah, ter ako nedostatkom nemože sam doskočiti, traži pomoć kod zemaljske vlade;
- e) riešava po svojoj nadležnosti razmirice izmedju učiteljah i občinskih školskih odborah i nadzire djelovanje istih odborah;
- f) predsjedja učiteljskim sastankom svoga područja (§ 96.).

§ 162.

Županijski školski nadzornici jesu zemaljski činovnici, stojeći u IX. dnevnom razredu. Polovica njih uživati će plaću od 1200 for. a polovica plaću 1000 for. na godinu, za podmirenje pako pisarničkih i putnih troškovah dobivati će primjeran godišnji paušal.

§ 163.

O vremenu službovanja i mirovini županijskih školskih nadzornikah valjaju §§ 137.-141.

§ 164.

Za područje svakog županijskoga školskoga nadzorništva postoji pod predsjedom županijskog predstojnika ili njegova namjestnika županijski školski odbor, sastojeći, koliko je moguće od članovah, stanujućih u mjestu, u kojem svoje službeno sjedište ima županijski školski nadzornik.

§ 165.

Osim predsjednika članovi županijskoga odbora jesu:

- a) županijski školski nadzornik, kano podjedno izvjestitelj;
- b) po jedan od dotične crkvene oblasti, dotično bogoštovnoga zastupstva imenovani zastupnik svake od onih vjeroizpovjestih, koje u području županijskoga školskoga nadzorništva broje najmanje 1000 dušah;
- c) dva učitelja pučkih školah, koje izabiru dotični godišnji učiteljski sastanci izmedju učiteljah nalazećih se na sjedištu županijskoga školskoga odbora;
- d) šest od dotičnih županijskih skupštinah iz njihove sredine imenovanih članovah.

§ 166.

U kr. slobodnih gradovih ima se za obavljanje poslovah, koli občinskomu (§ 154.), toli i županijskomu školskomu odboru (§ 171.) prinadležećih, postaviti gradski odbor školski.

Predsjednik tomu odboru jest gradski načelnik, a zamjenika mu biraju članovi odbora iz svoje sredine.

Glede ostaloga i za taj odbor valjaju propisi § 165., s tom samo razlikom, da članove odbora pod d) bira gradsko zastupstvo, a članove pod c) učitelji gradski iz sredine svoje.

§ 167.

Županijski, dotično gradski školski odbori izabiru se na tri godine, nu isti se članovi mogu opet izabrati.

§ 168.

Tko izbor u županijski, ili gradski odbor od sebe neopravdano odkloni, kaznit će se globom od 10 do 60 for. na korist učiteljske mirovinske zaklade.

§ 169.

Ako dotična izborna tiela poslje tri godine neizaberu za četiri tjedna odnosnih članovah, imenovati će jih zemaljska vlada iz sredine dotičnih tielah. Takovo imenovanje valja samo za godinu danah, ter se može samo onda ponoviti ako se rečena izborna tiela opet za četiri tjedna neposluže pravom izbora.

§ 170.

Članovi županijskoga, dotično gradskoga školskoga odbora obavljaju svoje funkcije besplatno.

§ 171.

Županijski školski odbor:

- a) pregledava i potvrđuje školske račune občinskih školskih odborah;
- b) čini u disciplinarnih pitanjih drugu, dotično prvu molbu (§ 118.);
- c) brine se za svekoliko materijalno stanje javnih pučkih školah, ter ako nedostatkom nemože sam doskočiti, traži pomoć kod županijskih zastupstvah i u zadnjoj molbi kod zemaljske vlade;
- d) podnosi svake godine izvješće županijskim zastupstvom o materijalnom i disciplinarnom stanju dotičnih javnih pučkih školah.

§ 172.

Županijski školski odbor sastaje se prema potrebi, ali ipak najmanje dva puta u godini. Predsjednik je vlastan, a na zahtjevanje trijuh članovah i dužan sazvati izvanrednu sjednicu.

§ 173.

Za valjanost zaključakah županijskoga školskoga odbora zahtieva se nazočnost predsjednika i polovice članovah, a odlučuje se absolutnom većinom glasovah.

§ 174.

U prešnih slučajevih vlastan je predsjednik županijskoga školskoga odbora odlučivati i ob onih predmetih, koji bi po § 171. sborno razpravljati imali; samo takovu svoju odluku ima u prvj budućoj sjednici priobćiti ostalim članovom odbora na odobrenje.

III.

O zemaljskoj upravi

§ 175.

Zemaljsku školsku upravu izvršuje zemaljska vlada putem strukovnih organah.

§ 176.

Zemaljska vlada:

- a) rješava sva načelna didaktičko-pedagoška i disciplinarna pitanja tičuća se svih pučkih školah;
- b) izdaje naučne osnove za sve pučke škole (§ 12.);
- c) propisuje školske knjige za sve pučke škole (§ 12);
- d) imenuje učitelje na svih javnih pučkih školah (§ 113.);
- e) izvršava vrhovni nadzor nad svimi pučkimi školami;
- f) čini najvišu molbu u svih školskih poslovih;
- g) izdaje svake godine tiskom svestrano izvješće o stanju svih pučkih školah.

§ 177.

Kod zemaljske vlade postoji stalni zemaljski školski odbor.

§ 178.

Članovi zemaljskoga školskoga odbora jesu:

- a) strukovni organi vlade (§ 175.);
- b) po jedan zastupnik svake u zemlji priznane vjeroispovjesti;
- c) šest od zemaljske vlade imenovanih što pučkih učiteljah, što drugih školskih vještakah.

§ 179.

Prema potrebi može se u zemaljski školski odbor imenovati i nekoliko vanjskih članovah.

§ 180.

Članovi zemaljskoga školskoga odbora nedobivaju nikakove plaće. – Vanjski članovi zemaljskoga školskoga odbora dobivaju, kad su u Zagreb pozvani, putne troškove i dnevnice prema svomu razredu, a oni, koji nepadaju u nikakov dnevni razred, dobivaju primjerenu odštetu za put i dnevnice, koje više od 5 for. iznosit nesmiju.

§ 181.

Predsjednika zemaljskomu školskomu odboru i njegova zamjenika imenuje zemaljska vlada.

§ 182.

Zemaljski školski odbor vieća o svih načelnih didaktičko-pedagoških i disciplinarnih pitanjih tičućih se pučkih školah.

§ 183.

Za valjanost zaključka potrebna je u zemaljskom školskom odboru nazočnost predsjednika i polovice članovah, a odlučuje se absolutnom većinom glasovah.

§ 184.

Zemaljska je vlada dužna u svih poslovih u § 176. navedenih predbježno saslušati mnijenje zemaljskoga školskoga odbora. Ako zemaljska vlada neprihvati odborova mnijenja, priobćit će mu svoje razloge.

IV.

O crkvenoj upravi.

§ 185.

Svu obuku nauka vjere samostalno rukovode i nadziru dotične crkvene oblasti.

§ 186.

Crkvene oblasti izdaju naučne osnove o nauku vjere i predlažu propisanja radi učevne knjige za obuku u vjeri (§ 12.).

§ 187.

Kojiko se satih na tjedan ima na pučkih školah predavati nauk vjere (§ 15.), to će u porazumku s crkvenimi oblastimi ustanovljivat zemaljska vlada.

§ 188.

Na svakoj građanskoj školi i gdje su dvie obće pučke škole svaka sa četiri učitelja, ima se za obuku u vjeri namjestiti poseban plaćeni kateketa.

Inače pako dužan je na obćih pučkih školah djecu u nauku vjere podučavati dotični župnik ili njegov duhovni pomoćnik, kojemu u to ime dotična obćina može dozvoliti primjernu nagradu.

Nu učitelj je obvezan duhovnika svoje vjere u tom podupirati; ter ga, kada nalogom poslova ili inače bude zapriečen, zamieniti.

§ 189.

Samostalni se katekete glede plaće i mirovine uzporedjuju ostalim učiteljem iste učione.

§ 190.

Samostalne katekete imenuje na predlog dotičnoga duhovnoga stola zemaljska vlada (§ 113.).

§ 191.

Crkvenim oblastim pripada pravo obavješćivati se putem svojih organah o religioznom i ćudorednom stanju škole (§ 1.), ter prema opaženim nedostatkom tražiti lieka kod zemaljske vlade.

§ 192.

Crkvene oblasti priobćuju svoje naredbe o podučavanju u nauku vjere i o izvršivanju nabožnih dužnostih zemaljskoj vladi, koja ih, ako im na temelju postojećih zakonah i naredbah ništa prigovoriti neima, za vršenje dostavlja predstojnikom pučkih školah.

GLAVA DEVETA.

Zaglavne ustanove.

§ 193.

Gdje se u ovom zakonu spominje hrvatski jezik, kao jezik nastavni, razumjeva se pod tim jezikom u srbskih školskih obćinah istovjetni jezik srbski.

§ 194.

Ovaj zakon stupa u kriepost početkom školske godine, koja uzsliedi iza proglašenja njegova, i od toga vremena gube kriepost svi dosadašnji njemu protivni zakoni i naredbe.

§ 195.

Provedba ovog zakona povjerava se banu.

Dano u Müurzstegu dne četrnaestoga listopada godine hiljadu osam sto sedamdeset i četvrte.

(M. P.)

Franjo Josip s. r.

Petar grof Pejacsevich s. r.

Ivan Mažuranić s. r.